

Mýty a pověry

Bydlení nejen pro chudé

Stavby ze dřeva jsou patrně jedním z nejstarších typů lidských obydlí. Dřevo bylo snadno dostupné a snad jen v méně lesnatých oblastech ho nahrazovaly materiály obsahující méně dřevitých částí – třeba rákos. Protože dřevo bylo dostupné téměř všude a zdarma, stalo se základem obytných staveb i té nejchudší vrstvy. Právě odtud pramení jeden ze současných předsudků vůči dřevostavbám – jsou určeny pro chudé.

Dřevo je i v Evropě jedním ze starých materiálů, což dokládá mimo jiné také názvosloví staveb kamenných, řádových, které je odvozeno od termínů tesařských. *Příkladem je slovo tektonika, běžné pro kamenné stavby, nicméně s řeckým základem pojmenování pro tesařství.* Kámen a dřevo byly prvotními materiály, které se později spolu s pálenými cihlami staly základem architektury a stavitelství až do 19. století.

Větší rozšíření kamenných staveb ve Středomoří než v oblasti zaalpské je nejen důsledkem tradice stavební kultury, ale i jiného účelu staveb v tomto klimatickém pásmu. Snaha po akumulaci chladu v letním období hrála do karet stavbám masivním, které své obyvatele chránily proti vysokým teplotám lépe než stavby dřevěné. Dřevo se pak díky menší hmotnosti a nižším pořizovacím nákladům stávalo materiálem používaným pro konstrukce stropů a krovů.

V některých místech se ale dřevo stalo nenahraditelným materiálem kvůli přírodním poměrům. Takovou ukázkou je stavitelství v Benátkách, poměrně chudé na klenební systémy; hlavním důvodem použití dřeva byly nejisté základové poměry a nutnost zvládnutí velkých deformací základů ve svislém a hlavně vodorovném směru.

Základní potřeba – přežít zimu

Celý zaalpský středověk používal dřevěné stavby jak kvůli dosažitelnosti zdrojů, tak i z důvodů klimatických – dřevěné stavby se staly jedinou možností, jak přežít v zimním období. Vývoj od zemnic a polozemnic, které byly stavbami velmi primitivními, nicméně snadno dosažitelnými, ke stavbám srubovým, byl však velice dlouhý. Vždyť ještě na počátku vývoje našeho státu jsou srubové stavby na Levém Hradci pokládány za sídlo knížecí. Sruby s dřevěnými podlahami byly komfortním obydlím, kvalitou se lišícím od malých zapuštěných chat okolního zemědělského obyvatelstva.

Stavba kamenných architektur se nejprve omezuje na chrámy a opevnění měst, později i na palácové a hradní stavby. Až do doby druhé etapy zakládání měst vznikají stavby bez materiálových omezení. Zakladatelé nových částí měst si později vymíní užití materiálů a mnohdy trvají na stavbě domů kamenných. Dřevo však stále zůstává nedílnou součástí staveb, ať již v podobě konstrukcí stropů, krovů či obvodových stěn hrázdných staveb. Jeho snadná opracovatelnost a dobré izolační vlastnosti využívané i v obezdívaných srubových komorách na hradech se nahradit nedaly. Až do pozdního středověku tak byly dřevěné stavby součástí nejen venkovského prostředí, ale i měst a feudálních sídel.

Problém ohnivého středověku

Tehdy také asi došlo k diferenciaci stavebních zvyklostí: v oblastech bohatých na zdroje dřeva bylo dřevo základním materiálem zcela samozřejmě, naopak dům zděný, ať již z kamene, pálených nebo nepálených cihel, se začal prosazovat tam, kde byly zdroje dřeva již omezené.

Menší sídla zejména v horských a podhorských oblastech si ponechávají dřevěnou podobu až do doby novověku, kdy patrně dochází k prvnímu tažení proti dřevěným stavbám ze strany státní a městské správy. Požáry celých měst a jejich naprosté zničení byly impulsem k vydávání nařízení zakazujících nebo omezujících použití celodřevěných staveb. U velkých měst je takovým případem Londýn po požáru roku 1666, tedy v době, kdy bylo nařízení již nejen uplatnitelné, ale i skutečně vymahatelné. V druhé polovině 18. století se zásahy obcí a státu stávají stále důslednější a dřevěné stavby jsou paušálně odmítány. Důvodem jsou požární předpisy – pokud nemělo město lehnout popelem, muselo být postaveno z jiných materiálů než ze dřeva. V této době hledíme počátky obecně zakořeněného názoru, že dřevěná stavba je něco méněhodnotného.

Tento jev posiluje také hospodářský růst měst v druhé polovině 19. století, kdy mocně roste výstavba zděných domů v centrech měst. Závěr 19. století tak nedává dřevu šanci stát se hlavním konstrukčním materiálem a jeho podíl je stále redukován, až zůstává u krovů a polospalných stropů v obytných místnostech.

Romantika a účelovost

Místa, kde dřevěné stavby přežívají, jsou v té době považována za zaostalá a zpozdilá, výrazně se tak diferencuje rozdíl mezi městem a vesnicí. I ve venkovském prostředí se však stavba zděného domu pokládá za znak ekonomické prosperity.

Současně s tímto pojmáním se však objevuje další rovina vztahu k dřevěnému domu – romantický zájem o lidové stavby a stavby v dalekých krajích. Tento vztah pak vyústí stavbami různých „švýcáren“ a napodobenin lidových staveb a zájmem o vytváření sbírek přenesených staveb na zcela nových lokalitách na konci 19. století. *Za vzor může sloužit jeden z nejstarších skanzenů v Přerově nad Labem nebo severomoravské lázeňské lokality v Jeseníkách.*

Romantismus přechází v historismus podporovaný turistickým ruchem a požadavkem vyjádřit dřevěnou stavbou vztah k regionu či minulosti. I velký rozsah příležitostných výstav s budovami na kratší dobu použití dává dřevěným stavbám šanci. Asi největší výběr dřevěných staveb poskytla Jubilejní výstava 1891 a výstava Národopisná o čtyři roky později. Také v průmyslu je dřevěná konstrukce často jediným řešením, zejména v oborech, které se rozvíjejí prudce, ale svými výkony ještě nedosahují na stavby ocelové nebo je dokonce ani nepotřebují. *Za všechny je možno zmínit textilní továrny na severovýchodě Čech a jejich zastřešení.* Znovu se tedy setkáváme se situací, kdy je dřevěná stavba považována za něco méněhodnotného, za provizorium či stavbu pouze účelovou. Dřevěné stavby jsou v případě různých přízemních vozoven a skladů nejlevnějším a nakonec velmi dlouhodobým řešením problému.

Vznikne pozitivní mýtus?

Velký historický mýtus o tom, že dřevěné stavby jsou stavbami provizorními a levnými, nebyl v Evropě vyvrácen ani v 20. století, kdy dochází ke konfrontaci evropských techniků se stavbou dřevěných domů v Americe. Prosazení dřevěného domu mělo vždy šanci spíše v prostředí sociálních staveb a staveb pro organizované skupiny, například armádu a pracovní oddíly. Do hlavního proudu stavebnictví se dřevo dostává opět jako materiál doplňkový a celodřevěné stavby opět vznikají jako díla romantická nebo tam, kde mají být spojena s přírodou a proklamovaným životem v přírodě. Typickým příkladem u nás je obrovský rozvoj chatařství ve 30. letech (na toto téma v některém z příštích čísel tohoto časopisu).

Vyvrácení dlouhodobých společenských názorů předávaných z generace na generaci je velmi obtížné, zejména ve venkovském a tradičním prostředí. Protikladem je věrnost dřevěnému domu v oblastech, které se samy profilují jako oblasti tradičních kultur a zakládají na nich svoji existenci. To platí zejména pro horské a vysokohorské země nezasazené nevratnými společenskými změnami. *Klasickým příkladem jsou horské země Rakouska nebo alpské oblasti jižního Německa a samozřejmě i Švýcarsko zejména v německy mluvících kantonech.*

V posledních desetiletích se ovšem dřevěné stavbě dostává další šance stát se celkově ekologickou konstrukcí vytvořenou z obnovitelného zdroje. Dřevostavba si tak starý romantický háv převléká do energetického zimníku, který musí přijmout každý, kdo chce chránit zdroje a přírodu. Dřevěná stavba se tak pomalu přesunuje z pozice stavby laciné a nedefinitivní mezi předměty, jimiž majitel dává najevo své postoje a svoji morálnost.

Bylo by asi dobré, aby vznikl mýtus pozitivní, který by dřevěnou stavbu zahrnul mezi předměty spotřeby s kladným potenciálem, přijímané jako přínos k budoucímu uspořádání prostoru, v němž lidé žijí. Dřevěná stavba by se tak mohla stát protikladem aut zamořujících prostor a ovzduší, bez kterých si však svůj život neumíme představit. Neměla by se však stát pouhou moralitou stavěnou na odív sousedům, neboť takového poučování a mistrování v naší společnosti jistě zažijeme ještě mnoho v oblastech, o nichž to dnes ani netušíme.

Ing. Václav Jandáček

Autor je autorizovaným inženýrem v oboru Statika a dynamika staveb a provozovatelem projektové, konzultační a inženýrské kanceláře. Dlouhodobě se zabývá materiálem a jeho stárnutím.